

PROF. DE JONG WEIGERT OPENING VAN ZAKEN

Zuivering prof. Kistemaker ontkend *Kamerdebat is niet erg waarschijnlijk*

Van onze speciale verslaggever

LOEK HIESELAAR

AMSTERDAM, 18 maart — De voorzitters van de twee commissies die kort na de tweede wereldoorlog in Leiden belast waren met de zuivering van hoogleraren, ambtenaren en studenten van de universiteit ontkenen pertinent dat professor Kistemaker ooit door hun commissies gezuiverd is. Zoals bekend wordt de grote man in Nederland van het ultracentrifugeproject in een onlangs uitgekomen boek „De ultracentrifuge 1937-1970” van de Amsterdamse journalist Wim Klinkenberg beschuldigd van collaboratie met de Duitsers. Volgens Klinkenberg heeft prof. Kistemaker indertijd zijn wetenschappelijke kennis via een mantelorganisatie onder de naam Cellastic in dienst gesteld van Duitse geleerden die onder meer werkten aan een Duitse atombom voor Hitler.

Prof. Kistemaker heeft na het uitkomen van het boek met enige tegenzin („Ik heb eigenlijk geen tijd om me met dit soort zaken bezig te houden”) verklaard dat hij na de oorlog wel degelijk in Leiden gezuiverd is.

De commissie die toen belast was met deze zuivering heeft echter nooit iemand met de naam Kistemaker te beoordelen gehad.

Prof. dr. A. E. van Arkel, hoogleraar in ruste, indertijd voorzitter van deze zuiveringscommissie zegt:

„Ik heb Kistemaker nooit te zuiveren gehad en het kwam ons als commissie indertijd bijzonder vreemd voor dat Kistemaker kon promoveren zonder dat hij ons gepasseerd was, want hij had bij prof. De Haas op het Kamerlingh Onnes laboratorium gewerkt, het enige laboratorium dat onder de Duitsers was blijven doorwerken. Terwijl wij ook wisten dat hij voor Cellastic had gewerkt. Die Cellastic-affaire was een hele vreemde zaak. Toen wij daar indertijd een onderzoek naar instelden in verband met de zuivering van prof. De Haas is er plotseling uit Den Haag de mededeling gekomen dat de Cellastic-affaire was afgedaan en dat wij ons onderzoek daarnaar verder konden staken. Ik weet tot op de dag van vandaag niet van wie dat bevel of die wenk afkomstig is, maar ik heb het altijd een vreemde zaak gevonden.

Twee weken geleden, direct na het uitkomen van het boek over de ultracentrifuge is Kistemaker mij thuis komen opzoeken. Hij zei mij toen, dat hij wel gezuiverd was en toen ik hem vroeg door wie, antwoordde hij: „Door een commissie onder leiding van dr. J. E. baron de Vos van Steenwijk”, de oud-president curator van Leiden. Nu zou dat mogelijk kunnen zijn want ook die commissie heeft een aantal mensen van de universiteit te beoordelen gehad, maar dat waren voornamelijk ambtenaren. Ik heb Kistemaker geschreven: als u nu inderdaad gezuiverd bent, dan moet u toch een zuiveringsbewijs kunnen overleggen, dan moet daarvan toch iets blijken, maar ik heb daar van Kistemaker geen antwoord op gehad.”

De man die het beslissende woord kan spreken is dr. J. E. baron de Vos van Steenwijk, oud-president-curator van de universiteit van Leiden en oud-commissaris van de koningin in Noord-Holland. Hij woont nu in Bloemendaal, een bejaarde man die door de telefoon zegt zich deze kwestie nog precies te kunnen herinneren en pertinent ontkent prof. Kistemaker te hebben gezuiverd.

„Omdat Kistemaker in de oorlog nog student was viel hij als zuiveringsgeval niet onder mij. Hij is mogelijk wel voor mijn commissie geweest om verklaringen af te leggen over zijn laboratoriumchef prof. De Haas, maar ik herinner mij heel goed dat Kistemaker nooit door ons gezuiverd is. Als hij gezuiverd is moet dat geschied zijn door de commissie van prof. Van Arkel. Ik ken Kistemaker overigens heel oppervlakkig. Ik heb me wel beziggehouden met de zuivering van prof. De Haas, zijn leermeester. Dat was een heel verwarde zaak, wij konden niet genoeg materiaal tegen prof. De Haas rondkrijgen en hebben daarom geen sancties voorgesteld. Maar ik herinner mij wel dat het een heel merkwaardige zaak was”.

Objectief boek

Mr. P. J. Idenburg in Leiden, indertijd secretaris van de zuiveringscommissie-Van Arkel zegt dat hem nooit enig papier onder ogen is gekomen waaruit blijkt dat Kistemaker indertijd gezuiverd is. Misschien dat hij het is, maar ik weet zeker dat wij hem niet gezuiverd hebben. Maar wat lijkt

het me niet gemakkelijk om als je gezuiverd bent dat aan de hand van papieren te kunnen aantonen. Waarom doet Kistemaker dat dan niet? Mevrouw Kistemaker heeft mij dezer dagen opgebeld en gezegd: „Ik vestig er uw aandacht op dat mijn man wel is gezuiverd”. Toen ik haar vroeg: Wat wilt u verder van mij, zei ze: „Niets, ik vestig er alleen uw aandacht op”.

Het boek van Klinkenberg komt mij voor het grootste deel objectief gefundeerd voor. Het is ook mij onbekend wie van de regering-Schermerhorn indertijd de wenk heeft gegeven om het onderzoek naar prof. De Haas en de Cellastic-affaire te stoppen. Dat moet Koos Vorrink zijn geweest, maar hij is dood. Ik acht het de plicht van prof. L. de Jong de archieven over deze zaak in het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie te openen. Dat Kistemaker en De Haas voor Cellastic en daarmee voor de Duitsers hebben gewerkt lijkt geen enkele, maar dan ook geen enkele twijfel. Dat is zonder meer waar. Kistemaker zegt nu dat hij dat in opdracht gedaan heeft van de regering in Londen, maar dan is het wel vreemd dat de regering in Londen daar nooit iets van gebleken is, getuige het boek van prof. Goudsmit”.

De heer Idenburg doelt hiermee op het boek van de Amerikaan geworden Nederlander professor Samuel Goudsmit, die in de oorlog voor de Amerikaanse geheime dienst heeft gewerkt

en later een onderzoek heeft ingesteld naar de activiteiten van Cellastic in Parijs om via deze organisatie achter de Duitse wetenschappelijke oorlogsinspanningen te komen. Prof. Goudsmit heeft over zijn bevindingen een boek geschreven onder de naam „Alsos” dat weinig twijfels laat bestaan omtrent de rol van vier Nederlandse geleerden die voor Cellastic hebben gewerkt, te weten prof. De Haas van het Kamerlingh Onneslaboratorium in Leiden, diens assistent, thans prof. dr. J. Kistemaker, prof. Ketelaar, thans in dienst bij het Akzo-concern en de heer Zwartsenberg.

Prof. Kistemaker heeft op de televisie verklaard dat prof. Goudsmit de situatie indertijd verkeerd beoordeeld heeft en dat hij zijn visie later herroepen heeft. Prof. Kistemaker heeft deze veranderde zienswijze echter niet met schriftelijke stukken aangetoond terwijl er wel een verklaring zwart op wit van prof. Goudsmit bestaat daterend uit 1968 waarin deze zegt dat zijn visie zich sinds de oorlog niet gewijzigd heeft.

Navlooiën

Het vermoeden bestaat dat de Cellastic-affaire indertijd in de jaren veertig in de doofpot is gestopt in opdracht van Koos Vorriink, die oorspronkelijk minister-president Schermerhorn gemachtigde was voor de bijzondere rechtspleging.

De heer SCHERMERHORN om commentaar gevraagd deelt mee: „Ik weet van die hele Cellastic-affaire niets af en heb nooit iemand opdracht gegeven een onderzoek in deze zaak te stoppen. Als dat gebeurd is moet Koos Vorriink dat hebben gedaan buiten mijn medeweten. Het is best mogelijk dat de zaak toen lounche was, maar ik vraag mij af wat voor praktisch nut het heeft deze zaak nu nog eens helemaal op te rakelen. Kistemaker is nu in 't spotlight gekomen omdat hij wetenschappelijk zo ver gekomen is. Als hij ergens een onbetekende hoogleraar was geworden had niemand meer naar hem omgekeken. Hoeveel Nederlanders lopen er niet rond, zelfs in vooraanstaande posities, met een oorlogsverleden?”

„Overigens ben ik wel van mening, dat nu de zaak eenmaal zo in de openbaarheid gekomen is alles ook maar eens tot op de bodem moet worden uitgezocht. Als ik nu kamerlid was zou ik de zaak helemaal navlooiën. Het is toch ondenkbaar dat de zaak nu nog eens in de doofpot gestopt zou kunnen worden. De open vragen rond Kistemaker moeten beantwoord worden en ik vind dat de heer De Jong de archieven moet openen. Maar wat ik over deze zaak lees doet mij vrezen dat De Jong in deze kwestie een bedenkelijke rol speelt door zijn ar-

chieven gesloten te houden. Een soort bedrijfspolitiek op particulier terrein”.

„Het enige wat ik mij persoonlijk van deze kwestie herinner is dat ik nog een briefwisseling heb gevoerd met een professor De Haas uit Leiden. Die moest gezuiverd worden en dat was een zeer omstreden figuur.”

De heer De Jong, directeur van het rijksinstituut voor oorlogsdocumentatie heeft de schrijver van het boek „De Ultracentrifuge 1937-1970” tot nu toe inzage geweigerd in de archieven en de documenten die er rond de Cellastic-affaire bestaan. Wim Klinkenberg heeft nu opnieuw schriftelijk een verzoek tot prof. De Jong gericht om de archieven in te zien.

Ook een kamerlid die in verband met de geruchtenstroom rond prof. Kistemaker wel enige opheldering wenste, drs. E. Visser van D'66, kreeg geen toestemming de documenten in te zien.

Drs. Visser: „Ik heb de heer De Jong vorige week maandag opgebeld met het verzoek de stukken in het archief over Cellastic te mogen inzien. Eerst zei hij: Ach mijnheer Visser daar komt u niet uit, dat zijn wel 2000 pagina's. En toen ik aanhield zei hij: Ik kan u er geen toestemming voor geven. Alleen wetenschapsmensen mogen deze archieven inzien. Toen ik een toespeling maakte op het feit dat ikzelf ook historicus ben zei hij: Ja, maar voor die toestemming heb ik ook het fiat nodig van het bestuur van het rijksinstituut en van de verantwoordelijke minister.”

Prof. L. de Jong, gisteren telefonisch om commentaar gevraagd, verklaarde tegenover ons: „Ik kon de heer Visser geen inzage in de stukken geven omdat er juist een week eerder door de heer Van der Spek een motie in de kamer was ingediend waarin om openbaarmaking van de archieven werd gevraagd. Zolang de minister hierop niet gereageerd heeft kan ik een ander kamerlid toch geen toestemming geven de stukken maar alvast te gaan inzien.”

De heer De Jong gaf tegenover ons voorts toe de heer Visser te hebben gezegd dat er geen verband bestaat tussen prof. Kistemakers activiteiten voor Cellastic en Duitslands streven naar een eigen atoomwapen. Hij wenst verder niet op deze zaak in te gaan zolang de moties over deze kwestie in de kamer niet besproken zijn.

Het betreft hier twee moties: een van de heer Van der Spek van de PSP waarin gevraagd wordt om openbaarmaking van alle Cellastic-stukken en een van de heer Visser die wat gematigder gesteld is en die om openbaarmaking op een soort vertrouwelijke basis vraagt. Kamerleden zouden de stukken bij de griffie moeten kunnen bestuderen. Mocht blijken dat er zeer belastend materiaal in te vinden is dan zou een parlementaire enquêtecommissie verder onderzoek kunnen instellen.

Kamer

Drs. Visser: „De kamer kan onder deze uiterst voorzichtige motie toch eigenlijk niet uit. Ik hoop op een debat over deze zaak bij het stemmen over mijn motie, maar ik ben bang dat kamervoorzitter Van Thiel een dergelijk debat wil voorkomen. Er zijn nog maar een paar kamerdagen en er moet nog zoveel worden afgewerkt. Ik wil gewoon weten of het onzin is wat de heer Klinkenberg schrijft. Als dat zo is moet dat maar blijken en anders moet er een onderzoek komen. Dat is toch zo duidelijk als wat. Ik begrijp overigens niet dat Kistemaker persoonlijk niets onderneemt, als het niet waar is wat over hem wordt beweerd.”

Prof. Kistemaker heeft tot dusver nimmer een klacht ingediend over publicaties die al vanaf 1960 over hem verschijnen en waarin hem een collaborerende houding met de Duitsers wordt verweten. Hij heeft nu aangekondigd dat zijn vrouw juridische stappen tegen de heer Klinkenberg onderneemt, maar daar is de Amsterdamse journalist tot op heden niets van gebleken.

Niet alleen rond de persoon van Kistemaker blijven er vragen onbeantwoord in verband met de ultracentrifuge die Nederland nu samen met Engeland en Duitsland bouwt. Van Duitse zijde blijken aan dit project wetenschapsmensen verbonden die zeker niet brandvrij zijn van een nazi-verleden.

Een zeer hoge positie wordt zelfs ingenomen door de heer Böttcher, die in de oorlog hoofd geweest is van het SS-Manschafthaus aan het Rapenburg in Leiden en kostbare instrumenten uit het Kamerlingh Onneslaboratorium naar Duitsland heeft laten afvoeren. Hij is daarvoor in 1949 door het Bijzonder Gerechtshof in Den Haag tot anderhalf jaar gevangenisstraf veroordeeld.

PROF. KITEMAKER
...geen aanklacht ingediend...

P. IDENBURG
...nooit papier gezien...

PROF. SCHERMERHORN
...tot op de bodem...

WIM KLINKENBERG:

De cirkel sluit zich opnieuw

Van onze speciale verslaggever

AMSTERDAM, 18 maart — „Ik vind het jammer dat deze hele affaire nu enorm wordt toegespitst op het oorlogsverleden van professor Kistemaker. Dat oorlogsverleden interesseert me geen lor, alleen in verband met zijn werk bij het

PROF. BUYTENDIJK
...waardering...

ultracentrifuge-project. Als Kistemaker ergens gewoon hoogleraar was geworden dan had ik me verder om de man niet druk gemaakt maar nu hij onze grote man is bij het ultracentrifugeproject en weer samenwerkt met Duitsers waarmee hij ook in de oorlogsjaren in dienst van Hitler heeft samengewerkt, nu ja nu ben ik bang. Want die centrifuge is een apparaat waarmee je ook een atoombom kan maken en ik acht de controle op het militaire gebruik van die ultracentrifuge volstrekt ontoereikend. En als er dan uitgerekend een man bijzit die in de oorlog ook al met de Duitsers heeft samengewerkt om een atoombom voor Hitler te maken, dan zeg ik kijk: de cirkel sluit zich opnieuw.”

Free-lance journalist Wim Klinkenberg (47) is aan een lange monoloog bezig. Hij praat snel en onrustig, morst koffie op zijn schofeltje. Hij heeft een boek geschreven dat nogal wat stof doet opwaaien. De ultracentrifuge 1937-1971. Het doopceel van onze thans als briljant bekend staande professor Kistemaker wordt daar zorgvuldig in gelicht en Klinkenberg is terechtgekomen bij een firma, Cellastic genaamd die in oorlogstijd tal van patenten en octrooien moest

W. KLINKENBERG
...ik ben bang...

zien te bemachtigen om de Duitse wetenschap in dienst van Hitler verder te helpen. Verder waarheen? Naar de atoombom meent Klinkenberg en Kistemaker heeft daar samen met zijn inmiddels overleden leermeester prof. De Haas uit Leiden hard aan meegewerkt.

Kistemaker ontkent niet bij Cellastic te hebben gewerkt maar hij noemde die organisatie in een interview in deze krant kinderspel.

Klinkenberg: „Als dat zo is moet het toch ook kinderspel zijn dat met de geopende dossiers van oorlogsdocumentatie aan de goeemeente bekend te maken. Als ik werkelijk lieg dan zal het toch niet zo moeilijk zijn om dat aan te tonen.” Hij is er zeker van dat hij niet liegt. Hij heeft sinds zijn geruchtmakende boek uitkwam de nodige reacties gekregen, „maar geen enkele afwijzende” zegt hij fel, geen ex-nazi heeft me opgebeld om te zeggen dat ik gek of idioot ben. Ik heb ook een zeer vriendelijke brief van prof. Buytendijk gekregen, de beroemde psycholoog, waarin deze mij zijn waardering en erkentelijkheid voor het boek betuigt.”